maraton

obušky a chačapuri

zápisky z gruzie

eva karlíková

obušky a chačapuri

obušky a chačapuri
zápisky z gruzie

eva karlíková

Praha 2026
maraton

Knihu finančně podpořila Nadace Český literární fond.

NADACE

© Eva Karlíková, 2026
© Maraton, 2026

ISBN 978-80-88411-48-2

Domnívám se, že naše země může být vskutku zábavná (čímž myslím nejen tragická). Že v naší zemi je zapomnětlivost velmi běžná, a to v souvislosti s potlačením. Potlačením našich ran, našich vlastních chyb, ale také nespravedlivě způsobené bolesti, útlaku, ztrát. Navzdory tomu však dál pozvedáme číše a jsme veselí.

Nino Haratischwiliová, *Osmý život (pro Brilku)*

OBSAH

PROLOG 13

I. PŘEDTÍM, NEŽ BUDE ROZHODNUTO 17
(září a říjen 2024)
Tbilisi, sídliště Gldani 17
Tbilisi, čtvrť Vera 20
Tbilisi, Čavčavadzeho třída 39
Tbilisi, park Dedaena a čtvrť Čugureti 44
Tbilisi, čtvrť Avlabari a Čugureti 49
Mezi Ergneti a Brotsleti 51
Cestou z Ergneti do Tbilisi 58
Vesnice Ckneti 61
Tbilisi, čtvrť Čugureti 65
Tbilisi, Rustaveliho třída a náměstí Svobody 68

II. JAK SE VYTRÁCÍ LEGITIMITA 70
(říjen a listopad 2024)
Tbilisi, čtvrť Čugureti 70
Cinandali, Kachetie 83
Kachetie 86
Tbilisi, Melikišviliho třída 91

III. PROTESTY, JAKÉ NEMAJÍ OBDOBY 98
(listopad a prosinec 2024)
Tbilisi, Rustaveliho třída 98
Tbilisi, Vera 114
Tbilisi, Rustaveliho třída 119
Zugdidi, Samegrelo 123
Tbilisi, Orbelianiho palác 131
Tbilisi, Rustaveliho třída 134

IV. ZIMA NA PERIFERII DOMOVA 137
(leden a únor 2025)
Tbilisi, čtvrť Čugureti 137
Tbilisi, čtvrť Saburtalo 140
Tbilisi, čtvrť Sololaki 147
Cestou z Kodžori do Asureti 152
Achalkalaki 160

V. JARO POD DOHLEDEM 177
(březen a duben 2025)
Tbilisi, Rustaveliho třída 177
Čiatura 180
Mezi Čiaturou a Gori 190
Z Tbilisi přes Telavi a Achmetu 195
Údolí Pankisi 197
Ozurgeti, Gurie 212
Gurie, areál Anaseuli 214
Gurie, klášter Šemokmedi 221

VI. PRORŮSTÁNÍ PARAGRAFŮ 223
(květen a červen 2025)
Ckaltubo 224
Kutaisi 232
Tbilisi, jezero Lisi 237
Adžárie 240
Batumi 243
Poti 247

VII. LÉTO V OTROCTVÍ 261
(červenec a srpen 2025)
Batumi 263
Zestaponi 265
Tbilisi, Rustaveliho třída 271
Vesnice Ckneti 275
Osada Achali Chulgumo 278
Charagauli, Imeretie 285

VIII. ROK NÁRODNÍHO HRDINSTVÍ 296
(září 2025)
Tbilisi, čtvrť Vera 296
Tbilisi, nad Želvím jezerem 302
Tbilisi, kousek od Rustaveliho třídy 311

EPILOG 315

Poznámky 323
Rejstřík 329

Mapa Gruzie
RUSKO
ABCHÁZIE
Suchumi
Enguri
SAMEGRELO
HORNÍ SVANETIE
RAČA-LEČCHUMI
A DOLNÍ SVANETIE
Oni
Zugdidi
Ckaltubo
Čiatura
Kvirila
REGION
CCHINVALI
Čchinvali
Ergneti
MCCHETA-
MTIANETIE
Jokolo
(Pankisi)
Achmeta
Telavi
Cinandali
Poti
Rioni
Kutaisi
Zestaponi
Černé moře
IMERETIE
Mtkvari
Gori
Ozurgeti
GURIE
Charagauli
SIDA KARTLI
KACHETIE
Tbilisi
Alazani
Batumi
ADŽÁRIE
SAMCCHE-
DŽAVACHETIE
KVEMO
KARTLI
Mtkvari
Achalciche
Calka
Marneuli
Jezero
Paravani
Achalkalaki
TURECKO
ÁZERBÁJDŽÁN
ARMÉNIE

PROLOG

Je začátek září 2024. Letadlo do Tbilisi má dvě hodiny zpoždění. Sedím na letišti v kazachstánském Aktau. Lamentuju, mohla jsem déle zůstat ve Fort Ševčenko, vesnici kousek odsud. Vesnice dnes pojmenovaná po ukrajinském umělci Tarasu Ševčenkovi dodnes udržuje muzeum věnované jeho životu, včetně zemljanky, sklepního příbytku, kde jako vyhnanec z ukrajinské domoviny trávil roky v exilu. To místo bylo mojí poslední zastávkou po cestě Střední Asií. Neklidně posedávám v letištní kavárně a čekám na zpožděné letadlo – na přesun do další destinace, kde snad na nějakou dobu zakotvím. Odkázaná na tvrdou židli, s krosnou věrně opřenou o kolena, nazutými pohorami a knihou vytaženou na klíně.

Nedočkavost mi stejně nedovolí, abych se znovu začetla. Autor téhle bichle o cestách starou hedvábnou stezkou, britský diplomat Fitzroy Maclean, by ze mě asi radost neměl. Nezbývá mi tak než se nad svým dvouhodinovým údělem netrpělivosti pousmát. Cuknutím koutků mi zároveň dochází, že jsem už asi patnáct minut strávila bezduchým pozorováním cestujících s kufříky na kolečkách, kteří kavárnou a přilehlým prostorem bezcílně korzují. Mému obzoru tak neunikne muž, který rázně vykročí z prostoru pod letovou tabulí směrem do kavárny. Rozhlíží se, hledá místo k sezení. Nojo, však se přidej, bleskne mi hlavou. Vysoký muž už si očividně svoje místo vybral. Za pár vteřin tak kladně odpovídám na jeho dotaz, zda si smí přisednout.

Může mu být kolem padesátky. Nemůžu si pomoct – podle jeho výšky a ostrých rysů obličeje na první dobrou hádám, že jde o Slovana. Ruský rodilý mluvčí to ale není. Vyzvídá, odkud jsem. Odpovídám bez potřeby tajit svoji identitu a otázku mu vracím.

„Já jsem taky z Česka," odpovídá v ruštině a směje se. Pán asi rád vtipkuje. Co by Čech pohledával tady, v tomhle skanzenu betonových

paneláků a kantýn plných přeslazených kompotů a olejem nasáklých sleďů? Pravdivost jeho odpovědi hned prověřím: „Tak to si můžeme povídat česky." – „Jo, můžeme. Já jsem Jirka," překvapí mě plynulou češtinou.

Jak že to říkali moji spolupasažéři ve vlaku z Nukusu? „V životě jsme nepotkali žádného Evropana, vyfotíš se s náma?" Nečekaná přítomnost krajana v tomhle zákoutí je tak pro mě milým překvapením.

Jirka taky čeká na letadlo do Tbilisi. Prý má turné po služebkách – z Taškentu, přes Aktau, do Tbilisi… a pak do Moskvy.

Aha? Tak do Moskvy!

Ukrajina, Evropa, Rusko, Gruzie. Zásadní geopolitická témata dnešní doby mého společníka očividně hodně pálí. Zdá se, že se dobře orientuje v tomhle regionu – na pomezí Evropy a Asie. Koneckonců i ve vnitropolitických otázkách zemí, ve kterých obchoduje. Však už taky sype jedno moudro za druhým.

„A co Gruzie? Co říkáš na to současný utahování šroubů?" vyzvídám s poznámkou o nedávných ostrých zásazích policie proti demonstracím.

Takzvaný zákon o zahraničních agentech, který gruzínský parlament schválil navzdory občanské nevoli a masivním protestům v květnu 2024, Jirka nevnímá jako problém.

„Gruzie je nezávislá země. Můžou si dělat, co chtějí, bez zasahování Západu, ne?" Zákon prý představuje nutný krok k větší nezávislosti země. Hm, vážně? Nezávislosti vůči komu?

Jeho byznysový pohled teď přede mě háže několik otázek. Jirka, obchodník, co i po roce 2022 obráží Rusko, jako by se nechumelilo, a otevřeně říká, že střílet vodním dělem do davu a zatýkat protestující je v pořádku, že to dokazuje nezávislost země a že do očí bijící paralela s jinými autoritářskými režimy není ničím znepokojivým.

Nenechávám se konfrontačně unést – snažím se, co to jde. „A co političtí vězni, ti jsou taky v pořádku? Rozsudky a nálepka extremismu za projev jakéhokoliv nesouhlasu? A co zavraždění

novináři?…“ Pokládám další otázky se zvědavostí, zda svojí argumentací vybruslí z nepříjemné konfrontace.

Jeho myšlenky se ale přesouvají k jinému cíli – najít bar, kde by nám nalili panáka. Očividně nechce spontánní setkání dvou krajanů zničit rozepří o politice. Ne že bych sdílela jeho nadšení pro alkohol, chvilka chůze by mi ale docela prospěla, a tak se podvolím. Zvedáme se z tvrdých židlí nudné kavárny a vyrážíme objevovat další zákoutí malého letiště. Hbitě se rozpřahuju a nahazuju batoh, zatímco on poklidně táhne svůj kufřík na kolečkách. Pátrání po baru nám netrvá dlouho. „Já si jen srknu,“ obeznamuju mého společníka, zatímco usedám za rozviklaný barový stolek. Panák mi přistává pod nosem, chápu se ho ze zdvořilosti, rozhodně ne z touhy zapíjet geopolitiku vodkou.

Jirkovi válka na Ukrajině očividně převrátila plány s jeho zahraničními investicemi. Detaily neznám. Z ostrosti jeho rozhořčení si je tak můžu jen domýšlet. V jeho výčtu negativ ale chybějí případy zločinů proti lidskosti, počty zabitých, zmrzačených nebo doživotně traumatizovaných lidí i příběhy rozdělených rodin. Zdá se, že tuhle lidskou bilanci mezi dnešními „geopolitickými výzvami“ do svého světonázoru nehodlá včlenit.

A teď zpátky: Gruzie, Rusko, Evropa, Ukrajina… Konverzační střety o geopolitice, které neberou konce. Názory, zkušenosti, a hlavně emoce. Z balíčku vzpomínek vytahuju jednu asi tři týdny starou: uzbecký Margilan. Na první pohled roztomilý stařeček v obchodě s alkoholem. Měl už slušně popito. Jen co se dozvěděl, odkud pocházím, důrazně zvýšil hlas: „Tvůj prezident se jmenuje Petr Pavel, že?“ Dřív než jsem stihla reagovat, už po mně se zlostným pohledem štěkal: „Tak mu laskavě vyřiď, ať přestane podporovat fašistický režim!“ Tehdy jsem se samým ztuhnutím ani nezmohla na odpověď.

A teď, v září 2024 – chvíli před odletem do místa, kde se teď tyhle geopolitické otázky lámou zřetelněji než dřív, si znovu potvrzuju, jak silně umí politika a rozdílnost světonázoru rozdělit a probudit předsudek, někdy až nenávist. Jako by panák na letišti znovu

připomněl, jak křehké je přesvědčení o sdílené realitě. A jak snadné je odsoudit.

Ptám se sama sebe, jestli tuhle konfrontaci s náhodným společníkem potřebuju. Moje vnitřní já ani nezvedá obočí a střílí zpátky: „Potřebuješ."

Jako by právě tyhle situace totiž znovu učily dívat se na lidi nejdřív jako na ně samotné – s jejich jedinečnou minulostí, křivdami, emocemi – a teprve pak na jejich světonázor nebo víru. Ne obráceně. Jak že to psal Karel Čapek? Ve stejném roce, kdy se Hitler stal německým kancléřem, od něj vyšlo v *Lidových novinách* něco, co mě vždycky vrátí do latě:

„... Jeden z velmi obecných znaků našeho života je nedostatek vztahu k osobnosti. Hodnotíme lidi podle jejich nebo svého světového názoru, podle věr, stanovisek a programů; konáme to s takovou dogmatickou sufizancí, že ze samé zásadnosti zapomínáme pozorovat a poznávat lidi jakožto skutečné osobnosti. Stačí nám, že ten a ten je mužem jiného politického nebo kulturního přesvědčení než my: i budiž popřen, zavržen a prohlášen za neplatného."

Lehce se s Čapkem na první dobrou souhlasí. Jak moc tomu ale sama dokážu dostát? Netuším a hádat si netroufám. Dnes jsem bohužel neobstála. Dochází mi ale, že si Čapkův přístup musím okamžitě osvojit. Nebo se k němu aspoň přiblížit. Jinak během následujícího roku v Gruzii, uprostřed její společnosti – už roky tolik polarizované – nenasbírám to, co opravdu hledám: postřehy, názory a zkušenosti lidí z různých společenských vrstev, uprostřed země přerovnávané v přímém přenosu. V turbulencích, které jim mění denní rituály pod rukama. Pokud chci opravdu naslouchat a přivézt z Gruzie víc než potvrzení vlastních názorů, víc než chuť vína a místního *chačapuri*, víc než výhledy z horských hřebenovek, víc než adrenalin z případných protestů a policajtů s obušky, musím odložit vlastní škatulky. A to se teď, před odletem do Tbilisi, znovu učím. A v duchu za Jirku, který si směle přisedl, děkuju.

I. PŘEDTÍM, NEŽ BUDE ROZHODNUTO (září a říjen 2024)

Tbilisi, sídliště Gldani

V letištním kiosku kupuju zapalovač s kazašskou vlajkou. Je to cetka, i tak se ale do téhle koupě pouštím. Chci mít dárek pro Andra, kamaráda z Tbilisi, který mi obětavě hlídal kufry, zatímco jsem s batohem obrážela Střední Asii. Pamatuju si, jak tehdy vykouřil krabičku denně, zapalovač bude určitě ideální dárek.

Nastupujeme do letadla, s Jirkou se loučím. Kdo je zač, co pohledával v Aktau a co přesně bude dělat v Tbilisi? Nevím. Ostatně ani on o mně. Svoji roli ale v mojí cestě sehrál. Po příletu do Tbilisi na sebe jen mávneme a dál jdeme vlastním směrem.

Andro mě vyzvedává. Letmo sahám do kapsy a ujišťuju se – modro-žlutý zapalovač je na svém místě. Teď ještě najít Andra. Tbiliská letištní hala naštěstí není tak velká, aby mi jeden známý obličej unikl. A ačkoliv by popis tmavého plnovousu, mohutné postavy a černých očí odpovídal většině mužského zastoupení v příletové hale, nakonec svého obětavce v hloučku rychle poznám. Pátá hodina ranní pro něj prý není žádný problém – až na ty unavené oči. Rovnou z letiště míříme do nonstop supermarketu. Přesně si pamatuje, jaké vymoženosti gruzínské kuchyně mi chutnají nejvíc: *badridžani, sulguni, Saperavi*. Všechny tyhle názvy teď pracně vyhrabávám z hloubi paměti. *Badridžani* – lilková roláda s kousky vlašských ořechů, *sulguni* – tučný kravský sýr, *Saperavi* – tmavé ovocité červené suché víno.

Andro je všechny postupně háže do košíku. Za hodinu už sedíme v jeho bytě na sídlišti Gldani na okraji Tbilisi. Na stole nakrájený

sýr, kuře s křupavou krustou, sklenice vína. Ta opěvovaná gruzínská pohostinnost mi v tu chvíli přijde nepředstíraná a upřímná.

Co půl hodinu mizí můj hostitel na balkon si zapálit. Popíjíme kafe, a přestože cigaretám dvakrát neholduju, přidávám se a sahám po právě srolovaném tabáku. Androva natažená ruka škrtá zapalovačem. Kouř mi v tu chvíli přestává vadit, naopak – přirozeně zapadá do koloritu sídliště, které se před námi rozprostírá jako na dlani. Zírám na masivní šedobílé krychle. S každým vydechnutím kouře se náš výhled na chvíli noří do dýmu. Hala bala poskládané balkony, které se div nerozpadnou. Omítka jen někde. Moře betonu. Taková relikvie předchozích desetiletí. Štěkot všudypřítomných pouličních psů. Zarostlá džungle namísto parku a skoro před každým vchodem veranda, kde se chlapi scházejí na vrhcáby a večerní popíjení.

Po kávě přichází na scénu *Saperavi* – klasická gruzínská kombinace. Dobrovolně tak vplouvám do nového životního stylu. Lokty opíráme o zábradlí balkonu, scenérie před námi mezitím rozjasňuje barvy. Jemné ranní paprsky postupně přechází v polední parno. Za chvíli už slunce pálí do oken a rozpaluje asfalt v ulicích.

Andro je čerstvý třicátník. Jeho kouty, jemné vrásky na čele a delší vous mu ale přidávají pár let navíc. Směje se skoro bez přestávky. Přes všechny ty cigarety, které denně vykouří, mě stejně pokaždé zaskočí bělost zubů, které při každém vtípku ukáže.

„Co máš v plánu na další dny?“ ptá se. Neříkám mu všechno. Vyprávím o univerzitě a svém výzkumu, „něco jako antropologie,“ odpovídám částečně popravdě a vím, že detailní název programu a institutu by mu stejně nic neřekl. Zvědavost mu vracím: „Jak se chystáš na parlamentní volby? Chodil jsi v květnu na protesty? Co říkáš na vládu?“

Mluvíme anglicky a já tak nějak samozřejmě předpokládám, že Andro patří k té části gruzínské populace, která před pár měsíci stávala noc co noc před parlamentem: hodiny v davu, mezi slzným plynem a vodními děly. K těm, kteří teď netrpělivě čekají na parlamentní volby s nadějí, že vláda, která před pár měsíci násilně rozháněla davy, je na odchodu.

Zaskočený mým výběrem tématu Andro zvážní: „Jo, ty narážíš na ten zákon o zahraničních agentech? Hele, to je v pohodě, neboj, tobě se nic nestane. Vláda to myslí dobře. To jenom zní jako strašák. Lidi, kteří chodí na protesty, jsou zmanipulovaní – zvykli si na peníze ze Západu. Myslím, že je dobře, že s tím zákonem vláda přišla. Už bylo načase, jinak by to tady ovládaly cizí organizace a my bychom přišli o naše tradiční hodnoty, naši kulturu…“

Co myslí těmi „tradičními hodnotami“? V jeho odpovědích se prolínají dvě hlavní linky: křesťanství a rodina. A přitom – do kostela nechodí, za věřícího se nepovažuje, žije sám, rodiče vídá jednou za půl roku a moc o nich nemluví. V čem přesně jsou tedy pro něj ty „cizí organizace“ hrozbou? To už se mu objasnit nepodaří.

Andro vyrůstal na tomhle sídlišti s rodiči a dvěma sourozenci. Na cestování nikdy nebyly peníze. Vychodil nejbližší základku a pak střední hoteliérskou školu. O jeho dětství v devadesátých letech, kdy Gruzii protkávala bída, války a kriminalita, ani nemluvě. Vždycky si prý vydělával prací za barem. A jeho sen? Jednou si otevřít vlastní podnik někde v centru, být svým pánem. Pohostinství ho baví, i anglicky se prý naučil právě tam, když turisté sedávali u piva. A co se těchto voleb týče, na ty se prý ani nechystá. „Nevím. Asi se mi nebude chtít,“ mávne rukou.

Jako by mezi námi opět prasklo sklo. „A nevadí ti, že o tvojí budoucnosti budou rozhodovat jiní?“ ptám se.

„Jak to myslíš?“ nakloní hlavu do strany. „Můj hlas toho zase tolik nezmění. Pro mě je hlavní, aby byl klid, aby se už neválčilo. Opozice je rozdrobená, ta převrat neudělá. A vláda? Ta má dost silnou pozici na to, aby si ji uhájila i bez mýho hlasu.“

Den strávený pozorováním sídliště uteče, ani nevím jak. S večerem je potřeba vyklidit prostor. A tak postupuju podle zajeté formule: pohory utáhnout tak akorát, nahodit krosnu a dotáhnout popruhy. Tentokrát beru do ruky i objemný kufr a jen tak tak se nasoukám do úzkého výtahu.

Před panelákem už čeká taxík. Míříme do centra – do čtvrti Vera, kde zůstanu minimálně do voleb. Ty budou na konci října. Za měsíc a půl.

Projíždíme uličkami sídliště a pak na chvíli míjíme přehradu – místní tbiliské moře. Zvednu oči k mohutnému památníku Gruzínské kroniky. Široké obelisky mi na okamžik zmizí z dohledu, do toho mi v hlavě znovu naskočí Androva slova: „Asi se mi nebude chtít… Můj hlas toho zase tolik nezmění."

Vážně takhle vypadá *svoboda* v jeho podání?

A jak to jde dohromady s „tradičními hodnotami", které tak zarputile brání, a přitom je nedokáže ani pořádně pojmenovat? Co když je ta nálepka jen pohodlná zástěrka pro všechno, co je domácí a neměnné, pro věci, u kterých se předem počítá s tím, že se o nich nebude diskutovat, natož přemýšlet kriticky?

Protože přístup ke svobodě ve stylu „můj hlas nic nerozhodne" je pro takový svět vlastně ideální. Udržuje klid. Nepokládá otázky. A nenutí ke změnám.

Tbilisi, čtvrť Vera

S kufrem a krosnou se šnečími kroky škrábu do pátého patra bez výtahu. Vcházím do prostorného bytu s vysokými stropy. Na jedné ze stěn visí *Polibek* od Gustava Klimta, v knihovně anglické vydání *Osmého života (pro Brilku)* od gruzínsko-německé autorky Nino Haratischwiliové. Z balkonu široký výhled na střechy pod námi – směs plechu a cihel –, ze kterého vystupují prosklené hrany hotelu Radisson.

„Pod domem je pekárna. Každé ráno tam kromě chleba dělají i *lobiani* a *nazuki*," vypíchne jednu z hlavních předností mého dočasného bydliště moje nová spolubydlící Tyna s chválou na výdobytky gruzínských pekáren: *lobiani* – placku s fazolovou náplní a *nazuki* – sladkou, rozinkami plněnou obdobu gruzínského chleba. Tyna je Polka, drobná blondýnka s roztomilým hlasem, která by ani mouše neublížila. Do Tbilisi přijela před půl rokem s hromadou otázek a se zvědavostí. Dokončuje svoji dizertaci o dědictví stalinismu. „Docela

timely topic," zasměju se hned při jedné z našich prvních konverzací. V té větě se schovává i něco dalšího: lehké ohlédnutí za tím, že ani tady se minulost nikdy úplně neodlepí od přítomnosti. A co teprv, jak zamává s budoucností, která číhá za rohem!

Co přinesou tyhle volby? Opakuju si to dokola a zaháním „co kdyby", než mi přeroste přes hlavu. Skládám svůj itinerář: rozhovory s novináři, výjezdy do regionů, lekce gruzínštiny. Pokus proniknout co nejhlouběji do místní společnosti, navnímat ji a pochopit – nakolik mi to sama dovolí. Do voleb chci stihnout maximum. Mám na to šest týdnů.

Stejně se ale točím pořád dokola kolem jedné věci: toho zákona, kvůli kterému se atmosféra v zemi během pár týdnů tak moc proměnila. Najednou je kdekdo ve střehu: hlavně ta část společnosti, která doopravdy váží význam slova „svoboda" – slova tolik opěvovaného na náměstích, v ulicích i ve státní hymně. Jako by to slovo bylo národní mantrou.

Svoboda. Gruzínsky „თავისუფლება" (tavisupleba) se dá rozdělit na „თავი" (tavi) – tedy „svůj, sebe, vlastní" nebo taky jako „hlava" – a „უფლება" (upleba) – tedy „svolení" nebo „oprávnění". Dohromady tedy něco jako „svolení hlavy" nebo „vlastní oprávnění". Stručné a výstižné. Slovo, které v téhle zemi prorůstá do konkrétních životů i dynamiky celé společnosti.

Etymologie je jedna věc. To, jak se význam slov přelévá do praxe, je věc druhá. Nakolik se tohle „svolení hlavy" promítá do křižovatky, na které dnes gruzínská společnost stojí? Kolik svobodného prostoru ještě může zůstat pro nestranný úsudek v hlavách lidí, kteří kvůli novému zákonu mohou přijít o přístup k nezávislým informacím – a spolu s ním i o práci nevládního sektoru, který stojí na politické nezávislosti? Jak svobodný může být úsudek v prostředí, kde chybí kritické hlasy vůči moci, která rozhoduje o chodu země?

Podobnou otázku si nejspíš kladou i ti, kteří ještě nedávno stáli na demonstracích proti zákonu o zahraničních agentech. Hodiny v davu, než je policie rozehnala slzným plynem a vodními děly. Něco

jim říká, že nadcházející volby nebudou jen o stranách ani o jednom volebním období. Cítí, že nejde jen o čtyři roky, ale možná o poslední šanci demokraticky zvrátit obrat k autoritářství, který vláda po únoru 2022 krok za krokem urychluje. Důkazem je nová legislativa, protlačená navzdory protestům a mezinárodní kritice. Nejde o jednorázový přehmat, ale o součást širší strategie.

Oficiálně „Zákon o transparentnosti zahraničního vlivu". Proevropsky smýšlející Gruzínci mu neřeknou jinak než „ruský zákon", protože natolik kopíruje ruskou legislativu z roku 2012, kterou tehdy přijala Putinova administrativa a posléze ji několikrát upravila, respektive zpřísnila.

V Rusku měl podle původního znění „regulovat činnost nekomerčních organizací plnících funkci zahraničních agentů". Ve skutečnosti se stal nástrojem na potlačení kritiky a základem rostoucích represí. Výsledkem byly zavřené nebo paralyzované organizace občanské společnosti, nezávislá média, výzkumné instituce, poskytovatelé sociálních a zdravotnických služeb, environmentální a ekologické organizace, a mnoho dalších dříve politicky nezávislých iniciativ.

Několik subjektů skončilo „dobrovolně" – kvůli stigmatizující atmosféře, neúnosné byrokracii a pokutám, na které nebyly zdroje. Postupnými novelami se zákon roztáhl do takové šíře, že dnes může dopadnout prakticky na kohokoli. Z nálepkovaných „agentů" se stali občané druhé kategorie: nesmí do státní služby, kandidovat, pracovat s dětmi nebo mládeží… Sankce sahají od vysokých pokut až k několika letům vězení.[1]

Gruzínský parlament obdobu této legislativy vtiskl do svého právního rámce v květnu 2024, a to i přes obří vlnu protestů, kritiku západních zemí a veto prezidentky. Rozruch je kolem něj proto, že ukládá povinnost všem gruzínským nevládním organizacím (mediálním, vzdělávacím, lidskoprávním, výzkumným, environmentálním, sociálním…), které získávají více než 20 % svých financí ze zahraničí, aby se registrovaly jako „organizace působící v zájmu cizí moci". Kdo

se neregistruje, riskuje pokutu až 25 000 gruzínských lari (což je kolem 200 000 Kč).

Nejde ale jen o pokuty. Registrované organizace se automaticky dostávají pod dohled gruzínského Ministerstva spravedlnosti, které může kdykoliv požadovat osobní data zaměstnanců, zmrazovat bankovní účty, provádět kontroly, předvolávat k soudu… Stát tím prakticky získává volnou ruku k jejich systematickému ničení. Zákon tak stigmatizuje a vytváří prostředí strachu. Dává zelenou tlaku i násilí vůči komukoliv, kdo vystupuje nezávisle na politické moci.

Zákony proti „zahraničním agentům" nejsou praxí v zemích, kde občanská společnost nikdy nevznikla – objevují se tam, kde živý veřejný prostor fungoval. Nezávisle na politické moci. A právě proto se jich vlády bojí. Ruská zkušenost je pro Gruzínce varováním. Stejně jako Ázerbájdžán, Bělorusko nebo Kyrgyzstán – země, které podobné normy přijaly už dřív a dobře ukazují, kam to může vést.[2]

To, co zákon přináší do atmosféry v zemi, se ale těžko popisuje. Záleží, s kým se bavím: někde je to strach, jinde obavy, napětí, očekávání, ale i odhodlání.

Tyhle emoce přitom nejsou otázkou ideologie nebo světonázoru. Jsou to konkrétní osobní pocity lidí, kterým na jejich zemi záleží. Vyrůstají z každodennosti: z práce, z několikaletého úsilí, které tahle legislativa může během chvíle rozbít.

Protesty jsou jedna věc – viditelná, snadno medializovaná. Není náročné, aby pro ně zahraniční novináři získali pozornost u mezinárodního publika. Ale pak jsou tu věci, které se dějí mimo záběry kamer: tichý útlum iniciativ. Odchody lidí ze sektorů, které nepřináší výdělek a kde už se necítí v bezpečí. Neformální cenzura a stigmatizace, a ta se šíří ještě rychleji než zákony samotné.

Nápis na vchodu do obchodu s potravinami, čtvrť Vera: „Ara rusul kanons“, česky „Ne ruskému zákonu“

Nápis na ulici ve čtvrti Vera: „Ne ruskému zákonu“

Jak to ale bylo s Gruzií doteď? Jaké milníky ji formovaly do její současné podoby? Které stopy se v dnešní společnosti pořád dají přečíst, i když jsou už napůl schované pod vrstvami nových událostí? Na pozadí jakých zkušeností, křivd a zlomů se rýsuje současná politická i společenská realita? Jaká je zkušenost Gruzie s jejím severním sousedem – a proč sílí obava, že některé změny se neřídí jen tím, co se odehrává na domácí scéně, ale i pod tlakem někoho zvenku?

Začít se dá u několika milníků. Záměrně sahám po roku 1783: tehdy král východogruzínského království Kartli-Kacheti Irakli II. podepsal s Kateřinou Velikou alianční dohodu, takzvanou Georgijevskou smlouvu. Co mělo být ochranou křesťanského království před nájezdy Turků a Peršanů z jihu, se postupně změnilo v ruský protektorát. V roce 1801 carské Rusko Gruzii anektovalo a formálně ji začlenilo do svého území. Z protektorátu se stal gruzínský guvernorát – součást Ruského impéria, kterou Gruzie zůstala až do konce první světové války.[3]

Teprve po ní získala nezávislost. Gruzínské demokratické republice (1918–1921) pak necelé tři roky vládli gruzínští menševici, než jako poslední z kavkazských republik ve dvacátých letech podlehla vpádu Rudé armády.[4] Krátká etapa nezávislosti, na kterou Gruzínci dodnes hrdě vzpomínají, skončila začleněním země do Sovětského svazu a vznikem Gruzínské sovětské socialistické republiky.

Následujících sedmdesát let se země sžívala se sovětskou nadvládou. Nikterak nepomohlo, že hlavou státu byl alespoň první dekády rodilý Gruzínec, Stalin – navíc obklopený dalšími krajany – Berijou nebo Ordžonikidzem.

V třicátých letech i Gruzii poznamenal Velký teror: desítky tisíc Gruzínců z řad inteligence a veřejných činitelů byly popraveny nebo skončily v gulagu. Současně probíhaly vlny etnických čistek, hlavně za druhé světové války, kdy Stalin s Berijou nařizovali deportace „nepohodlných“ menšin do oblastí, kde neměly překážet. Kromě menšin v celé SSSR to postihlo řadu kavkazských národů: Čečence,

Inguše, Balkarce… Většinou mířili na Sibiř nebo do Střední Asie. Gruzínci jako celek deportacím unikli, ne však menšiny v Gruzínské SSR, jako například Kurdové, Meschetští Turci nebo Lazové.[5]

Navzdory rozsáhlým čistkám a deportacím ale mezi Gruzínci panoval do značné míry respekt vůči Stalinovi. Hrdost na to, že právě gruzínský rodák – nehledě na represe, kterým se Gruzínská SSR nevyhnula – stanul v čele Sovětského svazu, byla po jeho smrti jedním z důvodů rezistence vůči Moskvě. Když Chruščov v roce 1956 odhalil Stalinův kult osobnosti, propukly v Tbilisi masivní demonstrace. Co ale začalo jako oslava zesnulého diktátora (v úvodu protestů lidé zpívali oslavné písně chválící Stalina), se postupně změnilo v radikální protest proti sovětské nadvládě. Demonstraci nakonec přijely rozehnat tanky z Moskvy.[6]

K dalšímu většímu střetu Gruzínců se sovětskou mocí došlo v dubnu 1978: Moskva přijala novou ústavu, jejíž důsledky se záhy promítly i v Tbilisi: ruština měla podle nového návrhu v Gruzínské SSR získat stejný status jako gruzínština. Nevole mezi lidmi přerostla v okamžité protesty, díky kterým se návrh podařilo odvrátit. Státním jazykem tak zůstala jen gruzínština. Od té doby si Gruzínci každý rok 14. dubna připomínají Den státního jazyka jako symbol odporu proti rusifikaci.[7]

Nezávislost na Sovětském svazu přišla až v roce 1991. Ještě dva roky předtím se ale Tbilisi znovu proměnilo v protestní klání. V dubnu 1989 došlo k jedné z největších protirežimních demonstrací, kterou přijely rozehnat sovětské jednotky. Násilí si vyžádalo 21 mrtvých – tragédii do té doby nevídaných rozměrů.

Nezávislost ale nepřinesla klid, nýbrž další násilí: válku v Abcházii, v regionu Cchinvali i tu občanskou. Zemi pohltil chaos, chudoba a kriminalita.

Tehdejší prezident Zviad Gamsachurdia, disident a lidskoprávní aktivista (spoluzaložil Gruzínskou Helsinskou skupinu, navazující na Helsinské dohody z roku 1975) sice vzbuzoval na Západě naděje, bohužel ale jeho silně nacionalistická rétorika často narážela

na citlivou otázku etnických menšin – především na Abcházce a Osety – a přispěla k dalšímu napětí.[8]

Válka v Abcházii, v Cchinvalském regionu i občanská válka přišly téměř současně s nově nabytým mezinárodním statusem země. Jak ale vládnout zemi, která byla přes sedmdesát let součástí impéria? A co si počít s etnickými menšinami, když ani sami Gruzínci neměli jasnou představu o tom, jaké postavení by v ní měly zaujímat lidé jiné národnosti, kteří mluví jiným jazykem nebo vyznávají jiné náboženství?

Tou dobou už ale v zemi vznikala militantní nacionalistická skupina „Mchedrioni" a ta na tyto otázky odpověď nehledala dlouho. Její příslušníci se poznávali podle medailonku svatého Jiří, který nosili jako symbol závazku bránit vše, co je výsostně gruzínské, včetně území, náboženství a jazyka. Skupina Mchedrioni představovala pro etnické menšiny jednu z největších hrozeb. Navíc kvůli ní po celé zemi rostla kriminalita. Dobová svědectví zmiňují přepadávání benzínek, nahodilé krádeže a pašování drog.

Gamsachurdia proti takové četnosti zločinů nedokázal zasáhnout – vazby Mchedrioni na armádu i premiéra už totiž byly silnější. Když se skupinu pokusil rozpustit, koalice složená z představitelů vlády, Mchedrioni a Národní gardy (formace uvnitř státní armády) ho násilně sesadila pučem.

Tato koalice, přetvořená na tzv. Vojenský výbor, rozpoutala pouliční boje se stoupenci prezidenta, tzv. „zviadisty". Otevřené násilí pokračovalo až do ledna 1992, kdy Gamsachurdia ze země uprchl. Střety si vyžádaly více než sto obětí na životech a na samém počátku gruzínské nezávislosti otevřely fázi občanské války.[9]

Trojice lídrů Sigua (premiér), Joseliani (vůdce Mchedrioni), Kitovani (velitel Národní gardy), kteří převrat zorganizovali, přivedla do země Eduarda Ševardnadzeho, někdejšího předsedu gruzínské komunistické strany (1972–1985) a bývalého sovětského ministra zahraničí (1985–1990). Ten měl převzít vedení státu a vrátit zemi aspoň základní řád. To už ale začínaly separatistické boje v Abcházii i v Cchinvali.

Abcházským jednotkám se s pomocí posil z Ruska (včetně dobrovolníků ze severokavkazských republik) podařilo v září 1993 zahnat gruzínské síly na ústup. Událost dodnes připomínaná jako „pád Suchumi“ rozpoutala masové vyhánění etnických Gruzínců z Abcházie. Smrt Zviada Gamsachurdii na konci roku 1993 tuto etapu symbolicky uzavřela, země však zůstala otřesená v základech.

V roce 1995 přijala Gruzie novou ústavu, Ševardnadze upevnil moc, ale zemi dál svírala chudoba, korupce a slabé instituce. V parlamentních volbách na podzim 2003 kandidovalo i nové Sjednocené národní hnutí pod vedením opozičního lídra Michaila Saakašviliho. Ten sliboval konec dědictví sovětských dob, ztělesněné v osobě Ševardnadzeho. Volby ale původně nedopadly v jeho prospěch: úřady uznaly vítězství Ševardnadzeho aparátu, zatímco domácí i mezinárodní pozorovatelé upozorňovali na volební podvody.[10]

Následovaly masové protesty, při kterých protestující se Saakašvilim v čele vtrhli do budovy parlamentu. Tam se dovolávali rezignace stávající moci a mávali přitom nad hlavami svazkem růží. Otřeseného Ševardnadzeho nakonec museli z budovy dostat bodyguardi. A tak se zrodil název „Revoluce růží“. Saakašvili byl záhy zvolen prezidentem a jeho Sjednocené národní hnutí vyhrálo následné parlamentní volby.

Nový aparát hned v prvních měsících spustil rychlé reformy: tvrdý zásah proti kriminalitě, podpora ekonomického růstu a prudké přiblížení k NATO, EU i USA. Současně také prosadil ústavní změny, které posílily roli prezidenta na úkor parlamentu. Část lidí z předchozího režimu tehdy skončila ve vězení kvůli obviněním z korupce a zpronevěry.

Saakašviliho reformní tah a jasně prozápadní kurz nezměnily jen domácí poměry, ale i vztahy s Moskvou. Pro jedny byl tvrdý řez starými strukturami nutnou cenou modernizace, u druhých sílil pocit ohrožení z rychlého sbližování se Západem. Neuzavřené konflikty z devadesátých let zůstávaly otevřenou ranou a s rostoucím napětím se z nich stávala časovaná bomba.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy Obušky a chačapuri**.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.